

Mielipahasta, katkeruudesta, sananvapaudesta ja niiden ongelmallisuudesta

Palkittu tiedetoimittaja **Jani Kaaro** kirjoitti Hesariin (25.2.2015) esseen Loukkaannun siis olen, jonka keskeishavainto oli, että poliittisesta on tullut henkilökohtaista.

Tämä on Kaaron mukaan vaarallista, koska loukatun mielipaha estää meitä näkemästä todellisia argumentteja. Loukkaantuessaan diktaattorit ja fundamentalistit estävät meitä muita näkemästä oikeita faktoja. Heitä – eikä heidän höttöisiä mielipiteitään - ei saisi loukata. Tämä taas estää kriittisen keskustelun asioista.

Tämä Kaaron perustelu oli ehkä paras argumentti sananvapauden puolesta, minkä olen viime aikoina kuullut. Ja silti sekin on vielä vajaa ja osin ongelmallinen.

Lähdetään tuosta poliittisesta on tullut henkilökohtaista olettamasta. 1980-luvulla eli omassa aktiivisessa nuoruudessani slogan oli päinvastainen eli henkilökohtaisesta tehtiin poliittista niin ympäristö-, tasa-arvo- kuin vaikkapa rauhanliikkeessä. Se oli kritiikkiä sen ajan poliitikkojen – ja koko länsimaiden - epäeettiselle toiminnalle eli puhuimme muuta ja teimme toista.

Jossakin määrin näen, että poliittisesta on tullut henkilökohtaista –ajattelu on tuon ajattelun tulosta. Toki kyseessä on paljon laajempi muutos ihmisissä, kulttuurissa ja viestintäteknologiassa, joka mahdollistaa oman identiteetin ja politiikan kietoutumisen toisiinsa todella eri tavoin kuin 30 vuotta sitten.

Oma jatkokysymykseni Kaarolle olisikin: onko tuolle kehitykselle muka vaihtoehtoa – miten nykypoliitikko voisi palata 1970-luvulle ja erottaa henkilökohtaisen poliittisesta ja päinvastoin? Valtamediakin tuottaa tällaista ajattelua vaikkapa vaalikoneillaan – ei siis ole ihme, että poliitikkoihmisetkin reagoivat loukkaantumalla, jos heidän ajatuksiaan tai argumenttejaan arvostellaan. Näinhän meidät on opetettukin tekemään.

Jos kuitenkin hyväksytään, että Kaaron pointti on sinänsä hyvä vaikkakaan ei nykykäytäntöön kovin hyvin sovellettavissa, niin onko argumentaatiossa mahdollisesti jotain muutakin ongelmaa?

Mielestäni on (tai oikeammin: minulla on argumentteja, jotka sotivat Kaaron logiikkaa vastaan): Kaaro käyttää esimerkkeinä diktaattoreita ja fundamentalisteja, jotka ovat aika marginaaliryhmiä nykymaailmassa, vaikka heitä toki täytyy kriittisesti arvioidakin. Ja Kaaron argumentaatio päteekin heihin nähden, mutta päteekö yleisemmin?

Olin juuri kirjoittanut käsikirjoituksen kirjoitukseen nykyajan tabuista, joiksi olin huomionut katkeruuden tai tarkemmin: katkeruutta ei saa osoittaa, jos aikoo maailmassa pärjätä. Lehdet ovat täynnä kirjoituksia ihmisten henkilökohtaisista onnettomuuksista, sairauksista, läheisten menetyksistä jne., joiden lopputulemana on aina: en kuitenkaan alkanut katkeraksi.

Paljon vähemmän on toki kirjoituksia työttömistä, syrjityistä tai muuten kaltoin kohdelluista, joilla on oikeasti syytä olla katkeria joillekin – vaikkapa puoluepoliittisista virantäytöistä, jos nyt tässä politiikan alalla pysytään. Katkeria ihmisiä ei ole kiva kohdata eikä haastatella mediaankaan.

Katkeruutta ei myöskään saa näyttää somessa. Siellähän me hehkutamme henkilökohtaisista onnistumisista ja kokemuksista, joita haluamme jakaa toisille iloisille kavereillemme. Omien ikävien uutisten kertominen ei tunnu sopivan esimerkiksi facebook-maailmaan. Ei niitä kukaan halua jakaa toisten kannettaviksi – eihän niitä voi tykätäkään ja kommentointi on vaivaannuttavaa.

Jos tämän katkeruuskuvion henkilökohtaistaa, niin se pitäisi sisällään mm. seuraavia ”totuuksia”: katkerana kuoleminen on kauheaa, katkera on häviöjä/hävinnyt, katkera ei voi olla objektiivinen tai luotettava, katkera ihminen ei ole kiva, katkera ihminen on myös kade, katkera ihminen myöntää epäonnistuneensa ja että minulla menee huonosti...

”Se oli vain katkera” jyrää alleen kaikki mahdolliset argumentit paremmin kuin jopa tuo Kaaron mainitsema loukkaantuminen ja mielipaha. Poliitikasta muistamme Ahti Karjalaisen, josta tuli katkera – ja tiedämme miten hänelle kävi. Sen sijaan Paavo Värysen strategia sen jälkeen kun hän ymmärsi ”että vitutukseen (katkeruuteen) voi kuolla”, oli toinen – hän oppi ottamaan rennosti.

Yhteistä ”loukkaantumiselle” ja ”katkeruudelle” löytyy paljon; tärkeintä lienee se, että kummassakin tapauksessa asia-argumentit jäävät sivuosaan. Erokin on suuri: mielipaha on valtaapitävien tunne, katkeruus vallattomien ryhmien tunne.

Suuri keskiluokka välttää viimeiseen asti olemasta katkera, vaikka syytä olisikin. Osin perussuomalaisten menestys pohjautuu tähän, sillä se on ainut poliittinen puolue, jossa saa vielä olla katkera avoimesti. Hallitukseen meno tosin kaventaa huomattavasti senkin mahdollisuuksia monopolisoida kansassa kytevää katkeruutta.

Vasemmistopuolueissakin katkeruus on katoavaa kansanperinnettä, jota ei saa osoittaa julkisesti. Voi kai sanoa, ettei ole syytäkään, sillä ainakin demarit voivat vielä pitää huolta omista ydinkannattajistaan vaikkapa virkapaikkoja jaettaessa. Kentällä katkerottomuus tosin näkyy ja nykyinen puheenjohtaja taitaa sitä vähän esiin kaivaakin...

Mielipaha ja katkeruus ovat siis molemmat erittäin hankalia tunteita, sillä ne estävät asiallisten argumenttien välisen vuoropuhelun oli sitten kyse sananvapaudesta tai syrjimyksen kohteeksi joutumisen tunteesta. Keskeistä olisi huomata se, miten valta ja konteksti vaikuttaa näihin tunteisiin ja niistä tehtyihin tulkintoihin.

Otetaan esimerkiksi koulukiusaaminen, johon meillä valistuneilla ihmisillä on varmaankin jyrkän kielteinen kanta eli ns. nollatoleranssi. Ketään ei saa kiusata, on itsestään selvä asia. Vai onko? Vanha ja suosittu lastenlaulu kertoi, että ”se on höpölopö, joka leikistä suuttuu”. Tätä laulun sanomaahan me myös noudatamme silloin, kun sanomme, ettei poliittisesta satiirista saisi repiä pelihousujaan.

Koulukiusaamisessa kuitenkin ajattelemme toisin eli sananvapaus koulussa tai koulun pihalla ei pidäkään sisällään leikinlaskua tai satiiria, vaan siellä loukatun, mielipahaa kokeneen oma tunne on se ratkaiseva. Samaa tulkintaa käytetään myös sukupuolisessa häirinnässä ja työpaikkakiusaamistapauksissa melko yleisesti. Eli kiusatuksi tulleen kokemus on ensisijainen. Sananvapautta ei niissä tapauksissa yleensä puolusteta.

Kulttuurissamme on siis varsin ristiriitaisia koodeja mielipahan ja katkeruuden ilmaisemiseen ja niiden tulkintaan. Kaaron essee kuvaa mainiosti yhtä mahdollista tapausryhmää, joka kuitenkin rajoittuu tilanteisiin, joissa selkeästi poliittista valtaa omaavat tahot tai henkilöt käyttävät loukkaantumista poliittisena aseenaan jotakin toista ryhmää kohtaan.

Siinäkin on tosin pieni ongelma, sillä jos me oletamme, että jokaisen mielipide on yhtä arvokas, kuten demokratiassa on tapana ja jonka avulla osoitamme kunnioittavamme jokaista ihmistä yhtä paljon, niin

emme voi välttyä siltä, että ”paremmin tietävät” tulevat syrjineeksi vähemmän tietäviä, jos he vaativat ”oikeita argumentteja” keskustelun pohjaksi.

Kyse onkin sitten siitä, mitkä ovat niitä oikeita argumentteja. Ovatko Kaaron mainitsemat ”poliittiset tavoitteet” tärkeämpiä kuin psykologiset motiivit tai jotkut muut mahdolliset argumentit tai näkökulmat? Koulukiusattu olettaa, että hänen tunteensa huomioidaan, vaikka hän voi olla ”poliittisesti tai uskonnollisesti” väärässä.

Mediaväki ei kuitenkaan halua ajatella, että esimerkiksi joillakin eriuskoisilla tai vain erilaisen historian omaavilla kansoilla tai yksittäisillä ihmisillä olisi oikeus tai edes mahdollisuus ajatella ja tuntea asioista toisin kuin me teemme nykyään – siis todella lyhyen ajan - esimerkiksi demokratian tai sananvapauden suhteen. Mehän emme oikeasti kykene samaistumaan islamin uskoisten – tai muidenkaan ei-länsimaisten - maiden kansalaisten (oikeutettuun?) katkeruuteen länsimaita kohtaan.

Tuskin muualla kuin länsimaissa osataan erottaa vaikkapa ranskalainen sivistynyt vasemmisto nationalistisesta oikeistosta tai vain Ranskan siirtomahistoriasta, joka oikeuttaa sen osallistumaan sotilasoperaatioihin entisissä alusmaissaan vielä tänäkin päivänä.

Minäkin olen vajavaisten tietojeni pohjalta Kaaron kanssa samaa mieltä siitä, että loukkaantumisen ja katkeroitumisen tunteiden ei pitäisi estää vapaata ja avointa keskustelua. En kuitenkaan puolusta sen enempiä koulukiusaajan kuin mediankaan oikeutta tahallisesti loukata ihmistä tai ihmisryhmää, jolla on vähemmän valtaa, väärät mielipiteet tai jokin muu ominaisuus, joka tuntuu valtaapitävien mielestä väärältä.

Minusta median tehtävä onkin näyttää Kaaron tavoin se, milloin kyse on hämäävästä mielipahasta, mutta myös se, kun kyse on vaikkapa aidosta katkeruudesta. Sen sijaan emme voi vaatia, että nämä tunteet kielletäisiin maailmasta, jossa aitoa mielipahaa ja katkeruutta kyllä löytyy. Sananvapauden käyttäjillä on niin paljon työskätkä mielipahan ja katkeruuden poistamisessa, ettei sillä luulisi olevan aikaa niiden lisäämiseen.

Parasta sananvapauden puolustamista onkin tuoda esiin syyt katkeruuteen ja mielipahaan. Kyllä koulukiusaajakin tietää hyvin, mikä on se kipeä kohta, jolla kiusattua parhaiten kiduttaa. Kaikki tietävät, ettei sen kipeän kohdan painaminen auta kiusattua. Ulkonäkö tai vaikka vanhempien köyhyys ei poistu siitä ilkeästi huomauttelemalla.

Hiukan harvemmat ymmärtävät, että kiusaajallakin on kipeät kohtansa – usein ne ovat niitä samoja kuin kiusatullakin, mutta vielä pahempina. Eivätkä nekään parane vain niitä osoittamalla ja niitä ronkkimalla.

Median tehtävä olisi osoittaa nuo kipeät kohdat ja näyttää myös väyliä noiden kipeiden kohtien parantamiseen tai poistamiseen. Jos jollakulla on ongelma lihavuuden tai jumalakuvan piirtämisen kanssa, niin sen toistaminen ei auta, vaan sen pohtiminen, mistä syystä tämä asia on ongelma ja mitä sille voisi tehdä.

Oletan, että meidän kaikkien pitäisi toimia niin, ettemme syyttä suotta lisää kenenkään negatiivista taakkaa ja tunteita. Painavankin kritiikin voi esittää loukkaamatta toisten tunteita ja uskomuksia. Aika heikkoja olemme, jos siihen emme pysty...

Arto Tiihonen

Jälkisanat

Moni varmaan ajattelee, että lehdistön sananvapauden ja koulukiusaamisen vertaaminen keskenään on epäsymmetristä, koska median sananvapaus on rikkumaton oikeus, jota tulee aina puolustaa. Mutta pitääkö sitä puolustaa silloinkin, kun tuo media itse toimii epäeettisesti tai –viisaasti? Kukaan ei puolusta koulukiusaajaa sananvapauden nimissä, koska mikään instituutio ei häntä puolusta, vaikka kiusaajan keinot olisivat samat kuin medialla.

Toinen seikka, josta rinnastustani voi moittia on se, että on eri asia puhua koulukiusaamisesta tai vaikka perheväkivallasta (esimerkkinä siis voisi olla puolison henkinen väkivalta, johon toinen vastaisi fyysisellä väkivallalla), koska sananvapauden puolustajat joutuivat väkivallan uhreiksi. Ja mikään ei puolusta väkivaltaa. Tästä olen vahvasti samaa mieltä.

Rinnastaminen on silti oikeutettua, sillä kun Suomessa muutama vuosi sitten nuori mies ampui mm. pesäpallon pelaajia ja myöhemmin naispoliisia, niin vahva oletus heti tapauksen jälkeen oli, että miestä oli kiusattu ammuttujen toimesta. Nuorisoradion toimittaja intti minulta haastattelussa kantaa, jonka mukaan kiusaaminen jotenkin oikeutti ampujan reaktion. Minun oli hyvin vahvasti perusteltava kantaani, ettei minkäänlainen kiusaaminen oikeuta tuollaista väkivallan tekoa, vaikka se voi olla osasy siihen.

Me tietysti pystymme samaistumaan suomalaiseen koulukiusattuun paremmin kuin vaikkapa ranskalaiseen maahanmuuttajaan, mutta katkeruus ja loukkaantumisen tunteet lienevät kummallakin samaa sukua. Jos ongelmana pidetään vain näitä tunteita, niin niiden syihin ei voi puuttua. Suomalaisen poliitikon mielipaha on tietysti lievempää tekoa kuin kiusattujen ihmisryhmien oikeutettu katkeruus. Silti kummatkin saattavat johtaa siihen, ettei tärkeisiin asioihin puututa, kun keskitytään tunteiden vatkaimiseen (mielipaha) tai niiden kieltämiseen (katkeruus).

Tosin joskus nuo tärkeät asiat tulevat julkisiksi vain tekemällä niistä tunteisiin vetoavia. Mediaihmisenä minä kuuntelisin enemmän aidosti katkeria ihmisiä kuin henkilökohtaista mielipahaansa kuuluttavia ammattimielenäpahoittajia. Jälkimmäisiä on tosin paljon helpompi löytää vaikkapa nettiä selailemalla, kun taas katkerien kohtaaminen kasvokkain on raastavaa hommaa. Kumman sinä valitsisit?